

KAUBANDUSE OPERATIIVSE ANALÜÜSI TÄIUSTAMISE VÕIMALUSI

P. P e e t s

Raamatupidamise kateeder

Rahvamajanduse arengu käesoleval etapil omab üha suuremat tähtsust juhtimise täiustamine ettevõtete majandusliku tegevuse efektiivsuse tõstmise eesmärgil. See seisukoht kehtib täielikult ka kaubanduse kui riigi majanduse ühe tähtsama osa kohta.

Realiseeritud kaupade koguse suurenemine, nende sortimendi laienemine, uute tööjõuressursside rakendamine ning materiaal-tehnilise baasi pidev kasv on põhjustanud kaubanduses informatsioonimahu suurenemise, mistõttu võib esineda häireid informatsiooni töötlemises. Viimane avaldab omakorda mõju kaubanduse majandusliku tegevuse analüüsi ja planeerimise kvaliteedile.

Eespool nimetatud tegurid koos mõnede teistega (näiteks kaupade defitsiitsus) võivad kutsuda esile häireid elanikkonna teenindamisel, mis on lubamatu.

Ebasoovitavate nähtuste vältimiseks on vaja juhtimisüsteemi täiustada, eriti majandusliku juhtimise ühe vahendi, majandustegevuse osas, sest majandusliku tegevuse analüüs on planeerimise algstaadiumiks; samaaegselt on ta arvestuse lõppstaadiumiks. Peale selle kasutatakse analüütilist informatsiooni ettevõtete tegevuse hindamisel (esmajärjekorras majanduslike protsesside intensiivistamise ja nende efektiivsuse tõstmise seisukohalt), sotsialistliku võistluse tulemuste kindlaksmääramisel, eesrindlike kogemuste levitamisel ja juhtimisotsuste vastuvõtul.¹

¹ М.Б. С м о р о д и н. Экономический анализ деятельности торговых предприятий в АСУ. - "Бухгалтерский учет", 1975, № I, стр. 48.

Analüüsi reaalne kasulikkus seisneb peamiselt ettevõtte või organisatsiooni tegevuse planeerimise ja juhtimise kõigil aladel avastamata reservide ja võimaluste väljaselgitamises.

Majandustegevuse analüüsi vajalikkus tuleneb ka asjaolust, et kaubastud, täites jaekäibe plaani ning ületades seda tervikuna, ei kindlusta plaani täitmist all-ettevõtete poolt. Viimast ei saa lugeda ainult ebaõige jaekäibemahu ja kaubakatte planeerimise süüks, vaid see näitab ka operatiivse analüüsi puudumist kaubastu ja tema allettevõtete kohta tervikuna. Analüüs, mis on läbi viidud kvartali või aasta aruandluse alusel, ei kindlusta õigeaegselt kasutamata reservide väljatoomist ning kaubaringluse operatiivset reguleerimist.

Operatiivsete andmete puudumine mõjutab negatiivselt analüüsi efektiivsust, sest rakendada abinõusid väljaselgitatud puuduste kõrvaldamiseks saame alles analüüsile järgneva perioodi jooksul. Samal ajal võivad tekkida uued puudused, mis on esile kutsutud teistest põhjustest, mis võivad jääda märkamatuks veelgi pikemaks ajaks, mistõttu võivad halveneda ettevõtte majanduslikud näitajad.

Järelikult on majandusliku analüüsi efektiivsuse tõstmise üheks peamiseks suunaks arvestuse ja analüüsi operatiivsuse ning informatsioonibaasi täiustamine. Mis puutub operatiivsesse arvestusse, siis käesoleval ajal ei ole see vajalikul tasemel ning ei rahulda täielikul määral operatiivjuhtimist. Põhipuudustena võiks märkida süsteemitust, dokumenteerimatust, mistõttu tuleb korduvalt pöörduda esmasdokumentide poole. Kuna puudub vastastikune side raamatupidamise ja statistilise arvestuse vahel, töeldatakse ühtesid ja samu esmasdokumente korduvalt. Vaja oleks viia sisse süstematiseeritud, reglementeeritud operatiivarvestuse kord rangelt dokumenteeritud korras.² See peab täiel määral täitma nõudmisi esmasdokumentide ühe-

² Pikemalt vt. operatiivarvestuse täiustamise kohta Я.А. Гончарук, С.В. Куряк. Механизация обработки экономической информации в кооперативной торговле. М., 1972, стр. 134-135.

kordse läbitöötamise, töötlemise kiiruse, andmete täpsuse ja õigsuse osas.

Vaadeldes operatiivse analüüsiga seotud küsimusi peab märkima, et antud küsimustega on tegelenud tuntud majandusteadlased (prof. Poklad, prof. Šeremet jt.), kes on uurinud operatiivanalüüsi mitte ainult üldteoreetilises plaanis, vaid ka seoses kaasaegse arvutustehnika rakendamise

ga. Operatiivse analüüsi terviklik süsteem on välja töötatud tööstuse jaoks, mida ei saa aga ütelda kaubanduse kohta, olgugi et nende küsimustega on kaubanduses tegeldud (prof. M.I. Bakanov, R.N. Ustinova, L.S. Kaplunova jt.).

Diskussiooniline on küsimus operatiivse analüüsi perioodi kohta. Mõned majandusteadlased (I.I. Karakos jt.) peavad operatiivseks analüüsiks ka ühe kuu andmetel teostatavat analüüsi, samal ajal kui enamik peab operatiivseks igapäevast, viispäevakute, dekaadi analüüsi kasvavas kokkuvõttes kuu jooksul. Autori arvates sõltub analüüsi perioodilisus suure osas plaani- ja arvutustööde mehhaniseerimise ja automatiseerimise tasemest, olenedes sellest, kas me kasutame klahv- või perfoarvutite komplekti, kas need asuvad masinarvutusbüroos või -jaamas, või on loodud arvutuskeskus, kus elektronarvuti olemasolu võimaldab tunduvalt tõsta esmase ja teise informatsiooni töötlemise kiirust ning vähendada töömahukust.

Suured perspektiivid töömahukuse vähendamiseks ja operatiivse analüüsi tõstmiseks avanevad seoses automatiseeritud juhtimissüsteemide juurutamisega kaubanduses, kus operatiivset analüüsi vaadeldakse kui omaette eksisteerivat allsüsteemi, mis loob võimalused koos teiste allsüsteemidega ruttu ja täpselt vastu võtta optimaalseid otsuseid plaaniülesannete täitmiseks.

Peab aga märkima, et arvutustööde mehhaniseerimine on seni kahjuks nõrgalt mõjutanud majandusliku analüüsi praktilist paremustamist kaubanduses. Dots. M.B. Smorodini arvates on see tingitud järgmistest asjaoludest:³

³ М. Б. С м о р о д и н. Экономический анализ деятельности торговых предприятий в АСУ. - "Бухгалтерский учет", 1975, № 1, стр. 49.

1) analüüsi metodoloogia ei ole muutunud,

2) kaupluste tegevuse tulemuste tsentraliseeritud arvestus töö sisemise isemajandamise olukorras kaasa analüütilise arvestustöö mahu tõusu, mistõttu paljusid teaduse poolt soovitatud analüüsielemente praktikas ei kasutata.

AJS-i loomine kaubanduses võimaldab püstitada ja lahendada mitmeid uusi ülesandeid, mis, tingituna suurest töömahust informatsiooni töötlemisel, varem käsitlemist ei leidnud.

Operatiivse analüüsi efektiivsus oleneb suuresti ka selle õigest organiseerimisest. Tähtsamatest nõuetest tuleks märkida, et analüüs peab toimuma pidevalt, iga päev, kindla vormi alusel, olema arusaadav ja ülevaatlik kõigile töötajatele, selle läbiviimine peab võtma vähe aega. Samal ajal peab analüüs sisaldama andmeid nii iga sektsiooni, osakonna, kaupluse kui ka kogu kaubastu kohta.

Operatiivse analüüsi praktiline teostamine sõltub suurel määral näitajate koosseisust, kusjuures analüüsivate ringi määramisel tuleks arvestada sellega, et näitajate arv peaks ühelt poolt olema piiratud, teiselt poolt aga võimaldama ka küllaltki detailset ülevaadet, et kindlustada ammendavat iseloomustust plaani täitmisest iga päev kuu jooksul.

Operatiivse analüüsi uurimused praktikas näitavad, et analüüs ei vasta veel täies ulatuses esitatud nõuetele. Paljudel juhtudel piirub see erilaenukontole laekumise kontrollimisega või siis, paremal juhul, plaanhälbe väljatoomisega. Siinkohal tuleb märkida, et näitajate süsteemi väljatöötamisel kaubanduse jaoks ei tohiks piirduda ainult ettevõtte või organisatsiooni majandustegevuse mõne üksiku küljega (näiteks kaubakäive, kasum), vaid analüüs peaks haarama kogu majanduslikku tegevust kõigil tema erinevatel tasemetel (sektsioon, osakond, kauplus, kaubastu). Ei tohi unustada ka seda, et operatiivse analüüsi kasutamine majanduslikus juhtimises tugevdab ettevõtte isemajandamist. Asi on nimelt selles, et operatiivne analüüs võimaldab pidevalt näha nii isemajandavate allüksuste töötulemusi kui ka õigeaegselt kõrvaldada puudusi. Viimane omakorda võimaldab vastavatel kollektiividel kuu jooksul aktiivselt mõjustada üksikute isemajandamise näitajate kujunemist ja en-

ne raamatupidamisandmete saamist omada üldjoontes ülevaadet vastavate näitajate täitmisest. Sellisel juhul võtab iga töötaja otseselt osa juhtimisest ja reservide leidmisest kaubanduse efektiivsuse suurendamiseks.

Vajadus operatiivse analüüsi täiustamise järele tuleneb ka nõuetest, mis on pandud kaubanduse ette seoses nõudluse maksimaalse rahuldamisega ja rahva teenindamise parandamisega.

Nõudluse kui keerulise kaubandusliku kategooria isoleerimise määravad ära ka tema tundmaõppimise meetodid. Kahtlemata ei saa kasutada mingit üht universaalset meetodit. Sellepärast on praktikas rakendatud mitmesuguseid meetodeid; osa neist on juurutatud, teised läbivad eksperimentaalset kontrolli, kolmandad on teadusliku väljatöötamise staadiumis. Sellele vaatamata ei vasta nõudluse uurimise organisatsioon ikka veel probleemi tähtsusele. Seepärast on nõudluse uurimise ürituste analüüs üksikutes jaettevõtetes tähtis positiivsete kogemuste üldistamine, üleüldise levitamise mõttes.

Paljudes jaettevõtetes uuritakse tarbimisnõudlust mitmesugustes vormides: rahuldamata nõudluse operatiivne arvestus, ostjate ankeetküsitlused, näitusmüükide organiseerimine, konverentside läbiviimine, ostjate kohtumised hankijatega, ostjaskonna koosseisu, nende hinnangute, märkuste ja soovide arvestus.⁴

Nii aitab näiteks rahuldamata nõudluse operatiivne arvestus, kui teda peetakse vajalikke nõudeid silmas pidades, iga päev välja selgitada, millised kaubad, mida on küllaldaselt, puuduvad müügilt (defitsiitsete kaupade sortiment on tavaliselt teada ilma täiendavate uurimusteta). Tööpäeva lõpul annab iga müüja sektsiooni juhatajale üle ühtses vormis andmed müügilt puudunud kaupade kohta. Osakondade ja sektsioonide juhatajad, analüüsides saadud andmeid, organiseerivad kiiresti puuduvate kaupade toimetamise müügisaalidesse, või kui kaubad puuduvad ka kaupluste ladudes, teatavad kommertsdirektorile vajadusest neid osta.

⁴ М.И. Б а к а н о в. Экономический анализ в торговле. М., 1974, стр. 166-167.

Peale iga päev müüjatelt saadavate andmete müügilt puuduvate kaupade kohta viiakse kauplustes iga kuu 15. kuupäeval sektsiooniti läbi üheaegne rahuldamata nõudluse arvestus. Ühekordsete ja igapäevaste rahuldamata nõudluse andmete analüüs võimaldab koostada põhjendatud tellimusi kaupadele (ära näidates kõik vajalikud tunnused: suurus, värv, tegumood, viimistlus jne.). Rahuldamata nõudluse operatiivse arvestuse andmete üldistamine pikema perioodi jooksul (kvartal, poolaasta, aasta) võimaldab esitada tööstusele teaduslikul alusel nõudmisi mõningate kaupade väljalaske suurendamiseks, nende sortimendi laiendamiseks, kvaliteedi parandamiseks jne.

Huvitavat materjali analüüsiks võivad anda ankeetküsitlused. Neid korratakse episoodiliselt eesmärgiga selgitada ostjate suhtumist üksikutesse kaupadesse ja ostmisest keeldumise põhjusi, aga ka perspektiivnõudlust.

Ankeetandmete analüütiline töötlus võimaldab (kui küsitletavate arv on representatiivne) kindlaks teha müügilt puudunud kaubad ja ostust keeldumise põhjused: nõutava mõõduga ja tegumoega kaupade puudumine, materjali, värvi, kvaliteedi, hinna sobimatus. Kõik see on väga tähtis tellimuste täpsustamiseks hankijatele ja kauba tootjatele.

Näitusmüükide, konverentside, ostjate ja hankijate kohtumiste organiseerimisel ei ole mitte ainult iseendest, vaid ka varem saadud andmete põhjal tehtud ettepanekute realiseerimise seisukohalt suur tähtsus (tingituna tarbimisnõudluse operatiiv- ja ankeetarvestusest).

Konverentsid ja nõupidamised näitusmüükide kokkuvõtete põhjal võtavad harilikult vastu konstruktiivseid otsuseid sortimendi täiustamise ja toodete kvaliteedi parandamise kohta.

Avarad võimalused tarbimisnõudluse tundmaõppimiseks ja selle õiglaseks juhtimiseks peituvad elektronarvutustehnika kasutamises ning sobiva esmase informatsiooni kandja väljatöötamises. Viimase loomiseks on majandusteadlase L.Š. Kaplunova arvates 3 teed:

- perfolipikud, mis kindlustavad informatsiooni paljude tööstuskaupade realiseerimise kohta;
- andmete kandmine informatsioonikandjatele teh-

noloogilise protsessi kaigus (magnet- või perfo-
seadmega varustatud kassaaparaadid);

- perfokaarddokumentide kasutamine (magnetkaardid,
duallkaardid).

Autori arvates kuulub kaubanduse operatiivse analüüsi seisukohalt eriline koht automaatsetele kassaaparaatidele,⁵ mis võimaldavad kaupade müügiandmeid sisendada otsest raalidesse. Nii on võimalik täielikult mehhaniseerida kaubanduslike operatsioonide arvestust ja sellega tunduvalt tõsta operatiivse analüüsi kvaliteeti.

Lõpetuseks tuleks märkida, et operatiivne analüüs on perioodilise analüüsiga võrreldes mõnevõrra ebatäpsem, kuna viimane viiakse läbi raamatupidamisandmete alusel kuu, kvartali ja aasta kohta. Kuid selline ebatäpsus on lubatav, sest operatiivse analüüsi esmaseks ülesandeks on juhtida tähelepanu põhjustele, mis takistavad plaaniülesannete edukat täitmist.

Operatiivse analüüsi teiste eriomadustena⁶ võiks märkida järgmisi:

- eraldatakse peamised ja teisejärgulised faktorid, mis tingivad hälbeid plaanist, ja selgitatakse välja nende tekkimise põhjused;
- operatiivset analüüsi teostatakse majanduslike operatsioonide toimumise järel ühe kuu jooksul;
- hälbed plaanist põhinäitajate osas arvestatakse absoluutsuurustes ja protsentides;
- operatiivkorras võetakse vastu vajalikud abinõud negatiivset mõju avaldanud puuduste kõrvaldamiseks ja positiivsete tulemuste levitamiseks;
- operatiivse analüüsi tulemusi kasutatakse ettevõtete tööst kokkuvõtete tegemisel eesmärgiga kontrollida varem vastuvõetud otsuste efektiivsust ning vajaduse korral välja töötada uued abinõud.

⁵ Pikemalt vt. automaatsete kassaaparaatide kasutamist В.И. Исаков, П.Я. Розенберг. Машинная обработка экономической информации и расчетов в торговле. М., 1974, стр. 120-127.

⁶ Р.Н. Устинов а. Оперативный анализ работы торгога и магазина. М., 1973, стр. 8.

ВОЗМОЖНОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОПЕРАТИВНОГО АНАЛИЗА В ТОРГОВЛЕ

П. Пэте

Р е з ю м е

Увеличение объема реализации товаров, расширение их ассортимента, рост материально-технической базы и трудовых ресурсов в торговле вызывают рост объема информации и поэтому возникают трудности её обработки, что влияет на качество планирования и экономического анализа в торговле.

Особую важность приобретает оперативность анализа и изыскание новых источников информации.

Для обеспечения оперативности анализа необходимо внедрить в практику торгующих организаций механизированную обработку исходной информации, кассовые аппараты со специальными приспособлениями.

Широкие возможности повышения оперативности анализа заключаются во внедрении автоматизированных систем управления. В статье излагаются особенности оперативного анализа.